

The role of the culture of peace, ethnic tolerance and multiculturalism in the education and upbringing of new generations¹

Dunja Veličković*

*Researcher intern at the Innovation Center of the University of Niš

Abstract

The paper discusses the role of the culture of peace, ethnic tolerance and multiculturalism in the context of contemporary social relations in the Balkans and the world. The focus of consideration is contemporary conflict research and peace studies, their importance for the education and upbringing of new generations, as well as the role of schools and universities in affirming the value of the culture of peace. The paper emphasizes the importance of the struggle for peace, as a basic prerequisite for the sustainable development of humanity and the survival of the planet.

Key Words: Culture of peace, Tolerance, Multiculturalism, Education and upbringing, Sustainable development

Рат није вечна светска нужност. Нека млади одбаце стару изреку: „Ко жели мир треба да се спрема за рат”. Ко хоће мир треба да се спрема за мир!
(Анатол Франс, *Порука студентима*)

Сви су људи браћа и ниједно људско биће не би требало да нам буде туђе... За мене родољубље је исто што и човечанство. Ја сам родољуб будући да сам човек и човекољуб. У ненасиљу је човеково достојанство.
(Махатма Ганди, *Пут ненасиља*)

Само васпитањем и образовањем за дијалог и толеранцију може се стећи свест да је други човек наша допуна, а не пакао... Ако идеју дијалога и толеранције једно друштво не уграђује у карактер својих чланова, онда оно нема будућности.
(Ђуро Шушњић, *Цветови и тла*)

¹ Corresponding author: velickovicdunja@gmail.com

** <https://orcid.org/0000-0002-6821-5687>

Please cite as: Величковић, Д. (2023): Улога културе мира, етничке толеранције и мултикултурализма у образовању и васпитању нових генерација. Годишњак за социологију vol.19(31): 47–60.

Уводне напомене: Чему студије конфликтологије и културе мира?

Ако су *конфликти* интегрални део динамике друштвеног живота, онда упознавање са њиховом природом, структуром, улогом и начином ненасилног разрешавања, постаје насушна потреба не само сазнајне културе *Homo academicus*-а, већ и остваривање њихових грађанских права и одговорности. Стога *образовање за културу мира*, религијску и етничку толеранцију и мултикултурализам, мора бити део систематског образовања и васпитања нових генерација како би се од малих ногу – од породице, предшколских и школских установа до факултета, васпитавали на новим вредностима респекта културе различитости, културе мира и ненасиља. То је пут ка изградњи отвореног социјалдемократског друштва и човечанства као заједнице равноправних грађана и народа.

Значај афирмације система вредности културе мира посебно је значајан за *Балкан* као регион етничке и религијске измешаности, сусрета различитости култура и цивилизација или, како би *Хантингтон* дефинисао, „регион са политички несавршеним границама” на коме се „производи вишак историје” (Черчил). Балкан је геопростор на коме се секу лукови различитих цивилизација, сударају геополитичке стратегије великих сила и где је историја већа од географије, односно простор на коме кроз историју трају различити сукоби и ратови, чију цену, најчешће, плаћају балкански народи.

Време је да се извуку поуке из досадашње историје како не бисмо даље плаћали високу цену „лукавству историјског ума” и богу Марсу у хазардним играма на овом геопростору. Историја је строга учитељица, која не воли понављаче и често их сурово кажњава. Подсећамо на упозорење *Драгољуба Јовановића*, нашег првог социолога и хуманисте (са докторатом са Сорбоне из 1923. године), који је по изласку Србије из Великог рата са огромним губицима (страдала скоро трећина становништва) и свог повратка из Париза у Београд, у свом новом делу „Нови Антеј” поручио: „...зато је Србима/Србији потребно превредновање идеала у сусрет будућности. Уместо епске етике и култа смрти (мартинијанства), нова генерација треба да негује/изграђује култ рада, развоја, радног патриотизма.” Указујући да смо кроз историју превише гинули и демографски разарани, Јовановић истиче да је неопходно да нове генерације живе и стварају у миру доказујући свој радни патриотизам кроз позитивно стваралачко такмичарство (од економије до културе) са другим балканским народима, Европом и светом. Ове поруке Јовановића су у духу идеја Вука, Доситеја и Даничића, просветитеља и утемељивача културног етоса нове српске државности у XIX веку. Подсећамо овде на њихове кључне максиме, које имају инструктивно-мобилизаторску снагу и за данашњу генерацију: „Радите и пјевајте једнако и тако се осветите својим противницима и све их својим делом посрамите” (Вук Караџић), „Књиге, браћо моја, књиге, а не звона и пропорце!” (Доситеј Обрадовић), „За отаџбину се може погинути на сваком послу, а не само на бој-

ном пољу” (Ђуро Даничић). Управо у овим порукама проналазимо одговор на питање чему образовање и васпитање за културу мира. Овај рад је покушај да се трага за образложењем једне такве потребе и друштвене функције савременог образовања и васпитања нове генерације.

I Појам и врста конфликта и њихова улога, са освртом на конфликтолошка истраживања и мировне студије и покрете

Конфликти су „верни пратилац” социјалне динамике друштва, посебно на тлу класне цивилизације као бурне цивилизације дугог трајања. Они имају различите изворе, узрочну матрицу, феноменологију испољавања, друштвену функцију и актере, као и начин регулације, односно разрешавања.

Појам конфликта први је у социологију увео немачки социолог Георг Зимл указујући да он изражава заострене противуречности и супротности у друштву између различитих друштвених група као актера (класа, партија, грађана, власти, генерација етничких и религијских група, културних идентитета...). У овом контексту, у зависности од области у којој се испољавају и њихове природе, постоје различите класификације конфликта у социологији: међудржавни, расни, међуетнички, класни, политички, религијски, културни, међугенерациски, идентитарни, конфликти на раду... итд.

Међу најзначајније теоретичаре конфликта спада *Карл Маркс* као теоретичар класних сукоба као покретачке снаге историје развоја људског друштва на тлу класне цивилизације (између власника средстава за производњу и актера радне снаге; између поданика/грађана и политичке власти, односно грађанског друштва и државе). Марксу се замерало што је комплексну матрицу узрочних фактора сукоба у друштву редуковао на класне сукобе. Ову теорију ће даље развити и други социолози (Ралф Дарендорф, Луис Козер, Франсоа Тиал, Семјуел Хантингтон...) формирајући различите парадигме о сукобима (Дарендроф – дијалектичку теорију сукоба, Козер – функционалистичко-структуралистичку теорију сукоба, Тиал – теорију идентитарних сукоба, Хантингтон – теорију о неизбежности сукоба цивилизација у XXI веку...).

Конфликти могу играти различиту улогу у друштву: дезинтегративно-разарачку, али и развојно-интегративну. Социолози праве разлику између системских и антисистемских конфликта, као и између манифестне и латентне функције конфликта.

У корпусу савремених наука развијене су различите академске дисциплине које се баве овом проблематиком: полемологија (наука о рату и миру; Гастон Бутул), психологија конфликта, социологија конфликта, политикологија или политичке науке (наука о политици и политичким процесима; Херберт-Бекстер Адамс), етнокултурологија. Такође, у последњих тридесет година, развија се и *конфликтологија* као трансдисциплинарна наука која проучава ову сложену проблематику. Упоредо са растом истраживачких напора на расветљавању ове

тематике, расте и број часописа који се баве конфликтима, као и посебних студијских група или интегрисаних мултидисциплинарних студија конфликта на факултетима и универзитетима. Овај тренд је присутан како на Западу, тако и на Истоку у савременом свету. Формирају се међународни и регионални институти за конфликтологију, али и центри за мировне студије, антиратну акцију и културу мира.

Иако се о XX веку говори као о времену ратова и зла, он је у другој половини изнедрио и антиратне покрете, почев од покрета против колонијализма (Ганди), несврстаних (1961), преко покрета против апартејда (Мендела), расне дискриминације (Мартин Лутер Кинг). Ови покрети су утицали на борбу за мир и мирољубиву коегзистенцију држава и народа у свету.

У друштвено-хуманистичким наукама све је више истакнутих истраживача који афирмишу тезу да ратови нису судбинска неизбежност и да човечанство има право на избор. На том фону ничу алтернативни манифести, студије и пројекти о борби за мир, етничку толеранцију и мултикултурализам. Подсетимо на студије Ноама Чомског, Едгара Морена, Јохана Галтунга, Зигмунда Баумана, Пола Керца, Стефана Хесела, Фредерика Мајора, Имануела Волерстина, Вјечеслава Књузнецова или студије наших: Загорке Голубовић, Ђуре Шушњића, Мирослава Печулића, Радмиле Накараде, Павле Бубање, Вукашина Павловића, Зорана Видојевића, Борке Павичевић, Душана Јањића, Љубише Митровића и других.

У савременој Србији делује неколико центара, форума и покрета који се баве афирмацијом вредности и значаја борбе за мир, толеранцију и мултикултурализам, као што су: Београдски форум за свет равноправних, Хелсиншки одбор за људска права, Фонд за отворено друштво, Центар за антиратну акцију, Центар за културу мира, Центар за међуетничке студије, Група Мост, Удружење грађана – Одељење за културу мира (Крушевац)... Поред тога, у Београду већ три деценије делује и Универзитет за мир Уједињених нација. На Факултету политичких наука у Београду постоје мастер и докторске академске студије из Мировних студија. На Филозофском факултету у Нишу више од 25 година истраживачи окупљени око Института/Центра за социолошка истраживања реализују научно-истраживачке пројекте у чијем су средишту регионална културна сарадња на Балкану, културни и етнички идентитети и култура мира са тенденцијом да се на Универзитету у Нишу формирају интегрисане студије из Културе мира.

II Савремено образовање и васпитање за културу мира: мир, толеранција и мултикултурализам у функцији глобализације разумевања и солидарности међу људима и народима у служби развоја и опстанка човечанства и планете

1. Човечанство пред новим изазовима

Савремено човечанство суочено је са бројним изазовима од борбе са пандемијом Covid-19, преко модела глобализације, затим, разрешавања ратних сукоба, економско-социјалних неједнакости, еколошких проблема, будућности и

опстанка планете, до система образовања. На последња три Социјална форума у Давосу указано је на: 1) потребу реморализације глобализације (јер је неолиберални модел капитализма довео до енормних социјалних и регионалних неједнакости у свету); 2) потребу преиспитивања самог модела неолибералног развоја капитализма у свету; 3) проблем климатских промена и 4) питање ратне ескалације сукоба у Украјини. Поред набројаних, постоје и проблеми у другим сферама савременог друштва – економији, политици, образовању и култури. Између осталог, све је већи раст етнотрибализма, етноцентризма и екстремне деснице у свету. Обновљају се фундаменталистичке идеологије и њихови екстремни покрети који угрожавају мир у свету.

Пред великим искушењем нашао се и савремени систем образовања и васпитања младих генерација. На делу је велики расцеп између образовних и васпитних функција школа и универзитета. У ери успона метасоцијалног неолибералног тржишног фундаментализма (Пјер Бурдије) извршена је маргинализација друштвено-хуманистичких наука, запостављена функција васпитања и улога културе у друштвеном развоју. Све ово има погубне последице не само на развој личности и социјализацију младе генерације, већ и на развој друштва у целини. Спецождерски технократски дух идиотизма као да је однео победу над интенцијом о социјалном васпитању и образовању за живот у друштву. Но, и поред ове тенденције и насупротив њој, у савремености делују и мислиоци, који су узор хуманистичко-еманципаторске етике и чије је стваралаштво од значаја за развој културе и педагогије мира, толеранције и мултикултурализма у савременом свету. Овде указујемо на стваралаштво и акционо деловање Едгара Морена, Фредерика Мајора, Пола Керца и Јохана Галтунга.

Едгар Морен, француски антрополог и социолог, посветио је бројне студије проблемима културе, образовања и васпитања – од његове „Етике”, преко „Како мислити Европу”, „Одгој за будућност”, до „Глобално мислити” и „Еколошки човек”. У њима он пише о настајућем мултикомплексном идентитету европског човека, као „идентитету у покрету“, од националног ка транснационалном идентитету (у коме се укрштају и синтетишу вредности етничког и транснационално-универзалног система различитости култура европске и светско космополитске цивилизације). Морен у „Одгоју за будућност” истиче да у ери глобализације/мондијализације света “морамо повезивати етику разумевања међу појединцима с етиком планетарне ере која тражи глобализацију разумевања. Једина истинска глобализација која би била у служби људске врсте јесте она разумевања, тј. интелектуалне и моралне солидарности човечанства” (Е. Морен, *Одгој за будућност*, Едука, Загреб, 2002, стр. 113). Уместо деоба и ратова савременом човечанству је потребна планетарна биоетика мира и одрживог развоја. У овом контексту Морен се залаже за планетарно разумевање и дијалогичку култура различитости, подвлачећи „богатство човечанства је у његовој стваралачкој разноликости, али и извор стваралаштва је у његовом плодном јединству”. Овај научник глобалне комплексности савременог света и велики хуманиста се залаже за нову политику човека, истински хуманизам и етику људског рода, за ново земаљско грађанство и човечанство као планетар-

ну судбину. За разлику од морбидно-фаталне пустоловине под претњом самозарања, „неодложно је императив постао – спасити човечанство остварајући га”.

Фредерико Мајор, шпански научник и хуманиста светског гласа, својевремено ректор Универзитета у Гренади и директор UNESCO-а, у неколико својих студија, а посебно у „Сутра је увек касно” и „Сећање на будућност” изражава свој културно-хуманистички поглед на стање и перспективе развоја човечанства. Мајор се залаже за социјалдемократски концепт друштвеног развоја, као „солидан напредак свих људи и сваког човека (*Popularum Progressio*)”, универзално право на образовање, одрживи еколошки развој и мир у свету. Овај аутор је снажно утицао на потребу да се преко UNESCO-а иницирају програми еколошког образовања и културе мира и инкорпорирају у систем реформе савремених институција образовања, васпитања и културе. Мајор је тежио да начелни императиви о одрживом развоју и култури мира сиђу с неба на земљу и постану део образовне праксе и акције у бројним земљама савременог света. С тим у складу је и његов кредо: „Глобално мислити, а локално конкретно деловати”. Вредно је сетити се и његових порука: „Мир не сме да буде схваћен као просто одсуство рата... Мир је еминентно позитиван концепт који садржи моћ узајамног разумевања, уважавања, одане сарадње, под којим људи подразумевају заједнички концепт живота... Мир може да се дефинише као основни услов потпуног остварења људских права, као потврда самобитности сваке личности и колективног идентитета свих народа” (Ф. Мајор, *Сутра је увек касно*, Југословенска ревија, Београд, 1991, стр. 114). Мајор као хуманиста поентира: „Убеђен сам да ће на крају XX века свет наћи свој нови пут. Ако будемо значајки умели да користимо све ресурсе за заједнички живот, а не за сукобе, биће остварена велика и очекивана револуција – револуција солидарности. Због тога сви треба да делујемо одлучно док није касно, јер тог сутра може и да не буде” (Ф. Мајор, *Сутра је увек касно*, Југословенска ревија, Београд, 1991, стр. 315).

Пол Керц, амерички научник и секуларни хуманиста је писац знаменитих студија „Како преуредити свет” и „Хуманистички манифест 2000 – позив на нови планетарни хуманизам”. У „Хуманистичком манифесту 2000” Керц полази од констатације да „многе старе идеје и традиције које је људска врста наследила више не одговарају текућој стварности и будућим могућностима, те да нам је потребно свеже мишљење ако хоћемо да изађемо на крај са глобалним друштвом које се сада појављује” и излаже начела свог манифеста као позив на планетарни хуманизам и даје пројекцију изгледа за бољу будућност као алтернативну верзију сутрашњице. Планетарни хуманизам је, како сам аутор истиче, постмодернистички по свом карактеру. Прво начело новог планетарног хуманизма је основни принцип да се поштује достојанство и вредности свих особа у светској заједници. У вези с тим Керц каже: „време је да се уздигнемо изнад сваког трибализма, да нађемо заједничку подлогу и да придамо подршку институцијама сарадње међу појединцима разних етницитета. То би нас спајало, а не раздвајало.” (Пол Керц, *Манифест планетарног хуманизма*, „Филип Вишњић” (Београд, 2000, стр. 60). Најзад, свака генерација има обавезу да по-

бољша наслеђено планетарно окружење, и да води рачуна да не учини ништа што би угрозило сам опстанак будућих генерација. Уз сав респект културних различитости (расних, етничких, верских, класних, полних и сексуалних...), треба да развијемо нов људски идентитет – припадност планетарној заједници.

Пут до остварења овог прогресивног манифеста води преко реализације кључних одредница: свеопште безбедности и афирмације мира у свету, редефинисање одрживог развоја у смеру очувања екологије и увећања људског напретка човечанства на глобалном нивоу, остварења људских права и слобода, социјалне правде, развоја система међународног права. У овом контексту предлаже се формирање новог транснационалног система планетарних институција које треба да буду демократске и да имају ограничену моћ (да респектују принципе самоуправе и децентрализације и слобода незадовољних држава и региона у свету). Ниједном народу или групи земаља не сме се допустити да влада светом или да једнострано бомбардује друге без сагласности Савета безбедности. Најважнија потреба светске заједнице данас је развијање новог планетарног хуманизма. Данас, више него икад, ми смо морално и физички везани са сваком особом на кугли земаљској, и звона звоне свима када звоне једном... Будућност је отворена. На нама је да направимо изборе. Заједно можемо да остваримо најплеменитије циљеве и идеале човечанства (Пол Керц, *Хуманистички манифест 2000 – позив на нови планетарни хуманизам*, „Филип Вишњић”, Београд, 2000, стр. 61).

Јохан Галтунг, норвешки научник и оснивач/директор Међународног института за мир, у својој студији „Мирним средством до мира” (1999), на платформи Гандијеве филозофије ненасиља и афирмације вредности културе мира за развој савременог човечанства, разматра кључна питања изградње стратегије борбе за мир, методе и инструменте политике деловања мировних покрета као актера активне мирољубиве коегзистенције народа и цивилизација у савременом свету. Као научник и хуманиста Галтунг је предавао културу мира на многим универзитетима и учествовао у антиратним догађајима и јавно осудио агресију на СР Југославију 1999. године.

Погледима ових научника и хуманиста свакако се могу придружити и умне и племените поруке о култури мира и одрживом развоју – филозофа, социолога и психолога, са простора бивше Југославије: Михаила Марковића, Руди Супека, Загорке Голубовић, Ђуре Шушњића, Павла Бубоње, које могу бити инспирација новим генерацијама у борби против етноцентризма и за креирање политике мира, мултикултурализма, етничке толеранције, одрживог развоја, регионалне сарадње и интеграције на Балкану.

2. Место и улога школе и универзитета у афирмацији вредности културе мира, толеранције и мултикултурализама

Још у старој Грчкој се знало да је „образовање друго сунце образованима” (Хераклит), те да је ништавно свако знање ако човека не учини бољим (Сократ). Жак Делор, у својој студији „Образовање скривена ризница”, тврди да је „једна

од примарних функција образовања да друштво оспособи да преузме контролу над сопственим развојем”. Када се свакој друштвеној групацији омогући живот у условима једнакости, без обзира на њену културу, начин живота или порекло, тада друштво постаје отворено, демократско и интеркултурално.

2.1. Интеркултурално образовање и васпитање

Под појмом интеркултурализма, Милан Месић у својој студији „Мултикултурализам“ подразумева контакте и прожимање различитих култура са тенденцијом ка транскултуралности; док под појмом мултикултурализма овај аутор подразумева коегзистенцију, суживот припадника различитих култура у једном друштву (Милан Месић, „Мултикултурализам“, Школска књига, Загреб, 2006, стр. 67).

Отворено демократско друштво као једну од својих главних тековина нуди интеркултурално образовање и васпитање. У условима глобализације настаје процес јачања узајамних односа различитих друштава. Прожимање јесте општи циљ интеркултуралног образовања и васпитања. Начела интеркултурализма у нашој савремености уграђена су у концепте образовања и васпитања многих земаља.

Нови систем образовања и васпитања у ери глобализације омогућава „откривање блага које лежи у сваком од нас” (Делоре Ж., Учење – благо у нама). Развој образовања за 21. век мора бити организован око четири основна типа учења: учити знати, учити читати, учити живети заједно, учити бити. (Делоре Ж., Учење – благо у нама, Извештај у UNESCO-у од стране Међународног повереништва за развој образовања за 21. век, Едука, Загреб, 1998, стр. 96–108).

Интеркултурално васпитање је израз прожимања и узајамности култура, а против сваке врсте искључивости, ова врста васпитања представља васпитање за мир, демократски развој, људска права, поштовање природе и човека.

Васпитање је сложен, комплексан и дуготрајан процес изграђивања и обликовања личности. Он је као педагошка категорија по својој суштини интенционално, њиме се увек тежи остварењу неког циља” (Поткоњак, Педагогија, Школска књига, Загреб, 1968, стр. 54). Навешћемо и следећу дефиницију васпитања: „Према томе, васпитање је жива интеракција и комуникација активних субјеката-васпитаника и васпитача, плански и програмски усмерена на развијање способности потребних за људску свесну активност на стварању услова за живот, рад и просперитет” (Круљ, Р., Качапор, С., Кулић, Р., Педагогија, Свет књиге, Београд, 2003, стр. 60).

Васпитање као најшири педагошки појам и процес је уско повезан са појмом и процесом образовања. Образовање је процес овладавања сазнањима и усвајање уверења, погледа на свет, људско друштво и човека. Образовање је „професионална основа одгоја, а одгој је вредносна оријентација образовања” (Вукасовић, А., Педагогија, Загреб, 1988, стр. 126).

У савременом друштвено-историјском тренутку, поготову у погледу етничке, верске, територијалне, политичке и сваке друге различитости грађана,

појам интеркултурног образовања и васпитања има све већи значај. Интеркултурално образовање и васпитање подразумева следеће:

- развијање код ученика способности препознавања неједнакости, неправди, расизма, стереотипија и предрасуда,
- развијање код ученика способности којима ће партиципирајући у животу моћи деловати на промене свих негативности са којима се буду сусрели у друштву,
- развијање духа толеранције и отворености према идентитарним културним различитостима.

Мултикултурално васпитање и интеркултурално учење изазов су за про-светно-педагошку политику свих земаља Европе и света, а посебно за Балкан и Србију као мултиетнички геопростор.

2.2 Мир и толеранција у процесу образовања и васпитања

Појам васпитања за мир треба схватити као свесну, планску и сврсисходну делатност васпитача, наставника, професора и свих људи који се баве васпитном делатношћу. Сви ови чиниоци, као актери образовно-васпитног процеса и сами морају бити васпитани и прожети етичким хуманизмом садржаним у Кантовом категоричком императиву: увек поступај тако да пожелиш да принцип твог деловања постане универзални закон. То је почетна тачка за етику студија мира, за образовање, за демократију, за миран и праведан свет, за човечанство у целини.

Стварање, неговање и развијање друштвених и персоналних основа за позитиван мир заснива се на следећим принципима:

- равноправности грађана и народа,
- пријатељству међу људима без обзира на културне разлике,
- сарадњи,
- прихватању разлика,
- толерисању разлика,
- социјалној правди,
- поверењу у себе и друге,
- сигурности,
- људском благостању,
- друштвеном разумевању,
- међународном разумевању,
- мирољубивој коегзистенцији различитих народа и држава.

Организација Уједињених нација је 1995. годину прогласила годином толерантности јер је на конференцији у Прагу те године потписана декларација о проглашењу „Образовања за демократију и људска права међународним приоритетом”. Декларација о толерантности истиче да толерантност мора бити нови назив за мир. „Нема алтернативе за толерантност, која – премда не решава све проблеме – може омогућити да им се приђе отворено, у духу напретка

и мира” (Ова декларација утемељена је на Декларацији о људским правима ОУН, 1948, Конвенција ОУН о укидању дискриминације жена и Конвенција о правима детета, од 20.09.1989. г.).

У нашим школама и универзитетима могуће је стећи знање о васпитању за мир и толеранцију кроз све наставне предмете, а најпогоднији су: екологија, науке о друштву, социологија, културологија, науке о друштвено-политичким односима, књижевност, страни језици, психологија, педагогија, антропологија, социологија, историја, филозофија, право, географија и др.

Оспособљавање младих за промене засноване на научном проучавању мира и проживљавању мира у свакодневним животним ситуацијама представља циљ васпитања за мир. На основу овако постављеног циља потребно је остварити следеће задатке:

- оспособити ученике и студенте да могу разумети конфликте и које су могућности демократског решавања конфликта,
- усавршавање вештине комуникације са другим људима,
- развијање способности владања сопственом агресивношћу и фрустрираношћу,
- развијање вештине сарадње са другима у свакодневном животу, развијање способности разумевања и толеранције,
- развијање способности и вештине ненасилног решавања конфликта.

Васпитање за мир и толеранцију је пут изградње личне аутономије и сигурности, али и друштвеног благостања и напретка свих људи и народа.

Да би били делотворни у образовању и васпитању за мир, и школе и универзитети се морају мењати у правцу преображаја васпитања и образовања у складу са захтевима отвореног демократског друштва. Неке од кључних вредности демократског друштва јесу:

- грађанска партиципација,
- остваривање људских права и слобода,
- поштовање другог,
- поштовање сопствене личности,
- осећај одговорности,
- припадност заједници,
- рад,
- солидарност,
- мир.

2.3. Васпитање за мултикултуралност, одрживи развој и живот у условима глобализације

Мултикултурализам, као коегзистенцију различитих култура и идентитета, био је део политичке доктрине либералне Америке током XX века, да би се појам преко ширења идеологије људских права и слобода ширио светом. Данас отпор овом процесу пружају конзервативци и етноцентристи. Мултикултуралност настаје као последица непрестаних миграција и мешања становништва на

различитим животним просторима. За културе се може рећи да нису сталне, да су подложне променама кроз време и различито се дефинишу.

Тек након упознавања властите културе могуће је упознати и прихватити туђу културу. Појам мултикултуралног друштва означава интеракцију између појединаца, појединца и заједнице или група заједница различите идентитетске културе. „Интеркултурално или мултикултурално васпитање данас је изазов са којим се сусрећу образовне и културне установе у Европи и свету, што је последица неповратног процеса – мултикултурног састава друштва” (Марковић, Ж. Данило, *Глобализација и високошколско образовање*, Државни универзитет Нови Пазар, Универзитет у Нишу, Ниш, 2008, стр. 160).

Одрживи развој је процес који чине напори појединаца и друштвених група повезани са настојањем да се кроз поштовање еколошких стандарда побољшају друштвени, привредни и културни услови живота и рада појединих заједница и да би се утицало на њихово интегрисање у живот друштва како би активно оспособљени партиципирали општем напретку.

Глобализација као најзначајнији планетарни друштвени процес у савременој историји људског друштва истражује се, промишља и дефинише са разних становишта. „Глобализација, као развојни мегатренд, израз је концентрације, централизације капитала и нове историјске форме интеграцијских процеса и светске поделе рада, чију организацијску форму представљају умрежено друштво, транснационалне и глобалне корпорације као трансгранични актери економских и других процеса” (Митровић, Р. Љубиша, *Увод у студије глобализације*, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2013, стр. 115).

Глобализација је процес снажног, брзог и свеобухватног умрежавања и повезивања света путем протока знања, роба и капитала, тржишне економије, технологије, медија, међународног права, војних савеза, као и путем слободног удруживања земаља и прожимања различитих култура.

Уместо закључка

Упркос Фукујаминој објави о крају историје, нажалост историја се у савремености прожима у форми различитих сукоба. Само у последње две деценије, поред сукоба на тлу бивше Југославије, ту су сукоби у Ираку, Авганистану, на северу Африке, у Сирији, у Украјини. Иако постоје различити поводи за ове сукобе и ратове, они имају заједничку суштину – мешање великих сила у циљу остваривања својих геостратешких циљева у борби за прераспodelу економских и еколошких ресурса.

Свуда где се ратни походи шире они остављају дубоке разарајуће и трагичне последице по становништво, бројне друштвене ресурсе и околину; по односе међу људима, друштвеним групама и животним перспективама нових генерација. Искуство на Балкану 90-их се још увек осећа и данас, поготову у међуетничким односима, како показују истраживања наших социолога и дру-

гих истраживача (Марковић-Савић, О., *Етницитет*, Филозофски факултет, Косовска Митровица, 2018). Потребно је доста времена и рада, пре свега нових генерација, на превладавању „шока прошлости” и афирмацији вредности културе мира и етничке толеранције на овим нашим просторима. У томе поред других институција, значајну улогу морају имати и институције образовања и васпитања, од предшколских установа до школа и универзитета.

Масовне комуникације, кроз средства јавног комуницирања и информисања, могу имати значајну улогу у реализацији образовање и васпитање за мир и толеранцију. Медији у савремености су снажан актер за образовање и васпитање за мир и толеранцију и имају непроцењиву важност у приказивању одређених друштвених појава и погодан облик припреме младих за заједнички живот у демократском друштву. Притом треба истаћи да медији, поред ове афирмативне позитивне улоге, уколико су инструментализовани од етноцентристичких група и организација, могу играти и разарајућу улогу у друштву. Зато је борба за њихову аутономију предуслов за јачање њихове професионалне и одговорне улоге у савременом друштву.

Реформа савремене школе и универзитета подразумева трансформацију не само научно-сазнајне, већ и васпитне, културно-хуманистичке функције. То претпоставља сталну модернизацију наставних планова и програма, као и метода. У овом контексту, када су у питању мир и толеранција уводе се нове наставне дисциплине (грађанско васпитање, студије културе мира, педагогија мира, конфликтологија и др). које имају за циљ да афирмишу вредности мира и демократског решавања конфликта између народа, држава, група и појединаца и јачају потенцијалне мирољубиве коегзистенције различитих цивилизација, религија и култура у савременом друштву, што је предуслов развоја, напретка, опстанка човечанства и планете.

Полазећи од интенција садржаних у идеји Кантовог категоричког императива – да мир мора бити дело свих људи, као и да без глобалне правде у свету нема глобалног мира, комплексни појам културе мира интегрални је део хуманистичко-развојног и еманципаторског процеса и система вредности, у чијем средишту је социјалдемократска концепција одрживог развоја, у којој је слобода сваког појединца услов слободе свих, благостања и напретка свих народа света (*Progreso Popularum*, Федерико Мајор) (Ф. Мајор, *Сутра је увек касно*, Југословенска ревија, Београд, 1991, стр. 69). Нова генерација треба да буде васпитавана како у духу култа рада тако и вредности културе мира, како би активно партиципирала у савременом свету и ненасилним средствима, дијалогом и компромисом, разрешавала бројне развојне и безбедоносне проблеме савременог човечанства и опстанка планете.

Литература

- Бурдије, Пјер (2019). Сигнална светла. Завод за уџбенике, Београд.
- Галтунг, Јохан (1999). Мирним средствима до мира. Факултет политичких наука, Београд.
- Ганди, Махатма (2008). Пут ненасиља. Службени гласник, Београд.
- Керц, Пол (2000). Хуманистички манифест 2000 – позив на нови планетарни хуманизам. Филип Вишњић, Београд.
- Керц, Пол (2005). Како преуредити свет. Филип Вишњић, Београд.
- Мајор, Фредерико (1991). Сутра је увек касно. Југословенска ревија, Београд.
- Марковић, Данило (2008). Глобализација и високошколско образовање. Државни универзитет Нови Пазар, Универзитет у Нишу.
- Марковић, Оливера (2018). Етницитет – социолошко истраживање етницитета у северном делу Косовске Митровице. Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица.
- Митровић, Љубиша (2010). *Homo religiosus* у култури мира. ЈУНИР, Ниш.
- Морен, Едгар (1989). Како мислити Европу. Свијетлост, Сарајево.
- Морен, Едгар (2002). Одгој за будућност. Educa, Загреб.
- Морен, Едгар (2008). Етика. Masmmedia, Загреб.
- Morin, Edgar (2015). *Penser global : L'humain et son univers*. Robert Laffont, Paris.
- Morin, Edgar (2016). *Ecologiser l'Homme*. Lemieux Éditeur, Paris.
- Светска енциклопедија мира, том I и II, (1998). Завод за уџбенике и наставна средства,
- Стевановић, Бранислав (2013). Политичко-културне интерференције, СКЦ, Ниш.
- Центар за демократију и Гутенбергова галаксија, Београд
- Хантингтон, Семјуел (1998). Сукоб цивилизација. ЦИД, Подгорица.
- Видојевић, З., Сукоби – од класних до ратних, Радничка штампа, Београд, 1993.
- Вукасовић, А., Педагогија, Загреб, 1988. стр. 126.
- Дал, Р. А., Дилеме плуралистичке демократије, БИГЗ, Београд, 1994.
- Делоре Ж., Учење-благо у нама, Извештај УНЕСКО-у од стране Међународног повереништва за развој образовања за 21. век, Едука, Загреб, 1998, стр. 96–108.
- Круљ, Р., Качапор, С., Кулић, Р., Педагогија, Свет књиге, Београд, 2003, стр. 60.
- Митровић, Р. Љубиша, Увод у студије глобализације, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2013, стр. 115.
- Поткоњак, Педагогија, Школска књига, Загреб, 1968, стр. 54.

Остали извори

- Болоњска декларација, Болоња, 1999.
- Веће Европе, www.coe.int/hr/pontal/informacionmaterijali
- Декларација Уједињених Нација, 1981.

Европска заједница, Материјали, Повереништво Европске заједнице, Београд, 1996.
Конвенција Уједињених акција, 1989.

О проблему еволуције свијести у схватању развоја демократског друштва у Србији,
види више у: Грол, М., Искушења демократије, Београд, 2005.

Улога културе мира, етничке толеранције и мултикултурализама у образовању и васпитању нових генерација

Дуња Величковић

истраживач приправник Иновационог центра Универзитета у Нишу

Сажетак

У раду се разматра улога културе мира, етничке толеранције и мултикултурализма у контексту савремених друштвених односа на Балкану и свету. У фокусу разматрања налазе се савремена конфликтолошка истраживања и мировне студије, као и њихов значај за образовање и васпитање нових генерација, као и улога школа и универзитета у афирмацији вредности културе мира. У раду се поентира значај борбе за мир, као основне претпоставке за одрживи развој човечанства и опстанак планете.

Кључне речи: култура мира, толеранција, мултикултурализам, образовање и васпитање, одрживи развој

RECEIVED: 7.9.2022.

REVISION RECEIVED: 22.12.2022.

ACCEPTED: 21.9.2023.

velickovicdunja@gmail.com